“Hafızamızın sekteye uğradığı bir dönemde *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi* üzerinde düşünmek, kitap yazmak, makale yayımlamak, başka hiçbir şey yapmış olmasa bile, Osman Turan’ı fikir âlemimizin baş köşelerinden birine oturtmuştur.”

MEHMED NİYAZİ ÖZDEMİR

ÖTÜKEN

her zaman okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 19

MART - NİSAN **2021**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523
Tel: (0212) 444 62 18

Yıllık Abonelik Bedelleri
2021 yılı abonelik bedeli - **150 TL**
2021 yılı kurumsal abonelik bedeli - **250 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Hilmi Demir
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Grafik Tasarım
GNG Tanıtım

Kapak Resmi Çizim
Mehmet Sağ

Cihan Hakimi Türklerin Tarihçisi

İnancım odur ki, kişi meselesince büyüktür. İlgilendiği mesele ne kadar büyükse zihin dünyası da, kelime dağarcığı da, konumu da o denli büyük olur. Hem gördükleri hem duydukları hem mücadelesi ile beraber gerçekleşen yolculuğu onu bir kar topunun büyümesi gibi anbean büyütür. Milletler de kişilere benzer. Onlar da hedeflerini büyük tutarak kudretlerini ve kuvvetlerini arttırır, tarih sahnesinin önemli rollerine göz dikerler. Tarih de bu sahnenin en önemli aracıdır. Kişinin büyüklüğü yetmez, milletin büyüklüğü de yetmez bazı zamanlar, o zaman tarihin konuşturulması gereği doğar. Tarih konuşturulacaksa eğer mutlaka bir tarihçinin bu işi yapması beklenir. Böylece dünün yolcuları yarının yolcularına birtakım deneyimlerini aktarabilir. Türk milletinin cihân hâkimiyetini anlatmak da deneyimlerinin zirve hâllerinden en şaşaalısını anlatmaktır. Osman Turan'a bu nasip olmuştur.

Hem meselesi hem milleti hem de mücadelesi büyük olunca bir ismin, kaçınılmaz olarak adı tarihe mal olmaktadır. Osman Turan'ın meselesi büyüktü, o evvela bütün Türk tarihini, sonra ve özelde Selçukluları anlatmayı gaye edinmiş bir isimdir. Özellikle de Selçukluları öyle içten anlatıyor olmalı ki, Atsız seçim çalışmalarında dahi kendisini kaptırarak Selçuklular anlatacağından şaka yollu bahseder. Yaptığı çalışmalarla ismi Türkiye sınırlarını aşmıştır, tıpkı milletinin kaderi gibi. Turan soyadından mülhem bir yolla büyümüş dört bir yana kök salmıştır.

Osman Turan kendini bu derece büyük bir tarihçi yapan Türk milletine borcunu hak bildiğini hem mecliste hem akademide hem de sokakta söyleyerek ödeyen bir kişidir. Darbeci kumandana tokat atabilecek yürek de ondaydı, vekili olarak bağlı bulunduğu başbakanı eleştirecek dil de ondaydı. Bunlarla beraber onu ölümsüz kişiler arasında görmemizi sağlayan eseri Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi adlı çalışmasıdır. Türk tarihini pürdikkat okuyarak, kaynaklara gerekli ehemmiyeti vererek ve Türkçeyi bir Yunus nefesi ile kullanarak milletine sunduğu bu eser yarınlarımızın ihtiyat akçesi olarak bizlere miras kalmıştır.

Biriken vefa borcunu ödemek, cihân hâkimiyetimizi biz Türklere hatırlatan bu mütefekkiri ona yakışan bir çalışmayla anmak için Osman Turan ve Orta Çağ Tarihi dosya konulu sayımız huzurlarınızdadır. Çalışmaya katkı sağlayan bütün hocalarımıza teşekkür ederiz. Osman Turan'ın ruhu şâd olsun.

YASİN USTA

İÇİNDEKİLER

OSMAN TURAN'A DAİR 07

Rahmetli Amcam Osman Turan
Fuat Turan
.....**08**

Osman Turan (Haziran 1914 - 17 Ocak 1978)
Erkan Göksu
.....**14**

Bir Tarih Sarrafı: Osman Turan
Mustafa Alican
.....**20**

***Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*'nin Kökeni: Türklerin Tanrı-Âlem-İnsan Tasavvuru ve Cihana Kut Kuşağı Bağlamak**
Hasan Atik
.....**37**

Bir Orta Çağ Türk-İslâm Tarihçisi: Prof. Dr. Osman Turan
Yunus Emre Kaleli
.....**66**

Türk Siyasetinde Sıra Dışı Bir Portre: Prof. Dr. Osman Turan
Nasrullah Uzman
.....**78**

Prof. Dr. Osman Turan'ın Vefatından Önce Yazmayı Düşündüğü Eserler
İbrahim Güneş
.....**84**

Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet
Kemal Ramazan Haykıran
.....**94**

Tarihin Andığı Tarihçi: Osman Turan
Doç. Dr. Başak Burcu Eke
.....**104**

Prof. Dr. Osman Turan Bibliyografyası
Yunus Emre Kaleli
.....**110**

Tarihçi ve Tarih İlişkileri Çerçevesinde Osman Turan'ın Tarih Anlayışı
Ayhan Bıçak
.....**133**

Osman Turan'ın Tarih Metodolojisi
Mehmet Öz
.....**145**

Osman Turan'ın Kültür ve Medeniyet Anlayışı ve İslâm Medeniyetini İhya Davası
Yılmaz Özakpınar
.....**151**

Osman Turan'ın Devlet Ve Demokrasi Anlayışı
Mehmed Niyazi Özdemir
.....**164**

Osman Turan'ın Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi ve Milliyetçilik Anlayışı
Nevzat Kösoğlu
.....**171**

Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer ile Osman Turan Üzerine Mülakat
Yasin Usta
.....**178**

ORTA ÇAĞ TARİHİ **185**

Orta Çağ Avrupa'sında Tıbbın İki Yüzü
Murat Serdar
.....**186**

Orta Çağ Avrupa'sında Sessiz Bir Entelektüel Devrim
Prof. Dr. Pınar Ülgen
.....**196**

Orta Çağ Avrupa'sındaki Hac Merkezleri
Özlem Genç
.....**203**

Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler Döneminde Türklerle İlişkiler ve İlk İslamlaşma
Ali Hatalmış
.....**210**

***Lubbu't-Tevârîh* Adlı Eserin Gazneliler Bahsinin Değerlendirmesi**
Vural Öntürk
.....**229**

"Cengiz Han ve Moğollar Türk müdür?" Sorusu Üzerine
Mustafa Uyar
.....**246**

Selçuklu Ülkesine İltica Eden Müstakbel Bizans İmparatoru: VIII. Mihail Paleologos
Prof. Dr. Mustafa Daş
.....**250**

İsfahan'da H.512'de Basılan Dinarlar ve Sancar ve Mahmud Arasındaki Askeri Mücadele
Muhammed Yunus
.....**267**

Sultan Melikşâh ve Liderlik Özellikleri
Erkan Göksu
.....**274**

Orta Çağ Tarihi Üzerine Prof. Dr. Osman Gazi Özgüdenli Özgüdenli ile Mülakat
Mustafa Can Tiryaki
.....**289**

OSMAN TURAN'A DAİR

Rahmetli Amcam Osman Turan

FUAT TURAN

Rahmetli Amcam Profesör Dr. Osman Turan'ın 43. Ölüm yıl dönümü (17 Ocak 1978) münasebeti ile Aziz hatırasına ithaf olunur.

Osman Turan eserleri ve ilmi yönü ile bilim dünyasınca çok iyi tanınan müstesna bir alim, ideal olarak Türk fikir aleminde ki liderler arasında yer alan bir idealist, Türk siyasetinde de milletine hizmetten başka gayesi olmayan ve gözünü budaktan sakınmayan bir "serdengeçti" idi. Yaptığı fikri ve siyasi mücadelelerde hep sıkıntı ve haksızlıklara muhatap olan Amcamın kamuoyu tarafından fazla bilinmeyen özellik ve hasletlerinden kısmen de olsa bahsederek yetinmeye çalışacağım.

Babaannem "Osman niye para biriktirmiyorsun?" dediğinde, "Anne sağ olduğum sürece Cenabı Allah bana rızkımı verirken daha fazlası ne lazım." derdi.

Rahmetli Amcam, babasını Hasan Ağa'yı Kafkas cephesinde kaybettiği için onu tanıyamadan sıkıntılı bir çocukluk ve gençlik dönemi geçirmiştir. Trabzon Lisesi'nden sonra nakledildiği Ankara Lisesi'ne kaydolmuş ve çok zor bir talebelik dönemi geçirmiştir. Öyle ki kışın Ankara'nın soğuğunda sobasız ve elektriksiz bir odada oturduğu için yakın bir kahvehanede herkesin eğlendiği bir ortamda ders çalışırmış. Gözleri bozulduğu ve gözlükleri de olmadığı için gözlerinin birini kapatıp dinlendirirken öbürü ile çalışırmış. Dönemine göre imkanlı bir aileye sahip olmasına rağmen, savaşlardan dolayı ailede aileye sahip çıkacak yetişkin bir erkek kalmadığı için yoksul bir dönem yaşamıştır. Yazları ailenin değirmeninden edindiği harçlıkları şapkasının tereğinde biriktirir ve kışın okulda kullanırmış. Çocukluk günlerinde annesine "Anne arkadaşlarımın dedeleri sağken benim babam bile yok" der ağlarmış.

İnsan olarak ailesine çok bağlı ve

annesi Şahsane Hanım'a, ağabeyi babam Mehmet Bey'e, ablası Nokta ve kız kardeşi Hediye Hanımlara ve biz yeğenlerine çok düşkündü. Yaz tatillerini bizimle oynaşarak geçirirdi. Paraya hiç önem vermezdi. Mebus ve profesör olarak dönemin iyi kazananlarındandı. Fakat kendine tutumlu, hayra hasenata ve yoksula cömert, ama esas olarak da kitap ve kütüphaneye çok bonkördü. Babaannem "Osman niye para biriktirmiyorsun?" dediğinde, "Anne sağ olduğum sürece Cenabı Allah bana rızkımı verirken daha fazlası ne lazım." derdi. Başka bir zaman Babam da "Osman paralarını ne yapıyorsun biriktirebiliyor musun?" dediğinde o da babama kütüphanesini gösterir; babam ona "Osman senin bu kitapların bana göre beş para etmez" diye takılır; o da keresteci olan babama "bana göre de senin kerestelerin beş para etmez" der şakalaşıp gülüşürlerdi.

Emekli olup Ankara'dan İstanbul'a taşınınca orada Tunalı Hilmi Caddesi'nde Profesörler Kooperatifinden edindiği dairesini bir diş hekimine kiraya veriyor; bu adam Amcamın senet, makbuz ve rakamlara çok ehemmiyet vermediğini tespit ederek kendisine 1-2 ay normal kira bedeli gönderip ardından Amcama "bedelini aldığın dairenin takririni ver "anlamında Noter kanalıyla bir tebligat gönderir. Zaten zar zor geçinen Amcam konuyu telefonda bana anlatıp "ne yapalım?" deyince ben de delikanlılığımın ve durumun nahoşluğunun verdiği tepkiyle kendisine "Amca bu adam doktor birisi, senin ehemmiyet vermediğin hususları kanuna uygun yapmıştır. Buna hukuken bir şey yapmak zor. Tabancayı belime koyup bir akşam muayenehanesine giderek elinden ibraname almaktan başka çare yok" deyince bana "benim bu yollarda işim olmadığını bilmemişsin; bir hukukçu arkadaşa bu işi tevdi edeceğim." deyip beni azarlamıştı. Kendi kendime, "Amcam ya varisi olduğum için bu tavrı önerdiğimi düşündüyse" deyip çok üzülmüştüm. Neden sonra adamın kontratta rakamlarla oynadığı tespit edilmiş ve daire Amcama hukuk yoluyla iade edilmişti. Daha sonra aynı adam Amcama gelip "Hocam beni affet; mesleğimi kaybettim aç kaldım" deyince Amcam da onu bağışlamıştır. Daha sonra bu adamın Ankara'dan mebus seçildiğini duydum.

Yassıada'ya düştüğünde yardımlarımızla evine ve kendisine bakan bizlere daha fazla yük olmamak için tiryakisi olduğu Yenice sigarasını bırakıp daha ucuz olan Birinci sigarasını içmiştir. Geçen gün belgeselini izlediğim rahmetli Mehmet Akif Ersoy ile rahmetli Amcamın dünyaya bakışlarının ne kadar benzediğini hasret ve hayretle gördüm.

İlmi olarak, zekası ve çalışkanlığı dolayısı ile çok başarılı olmuştur. Onu ilk keşfeden Profesör Fuat Köprülü olmuştur. Köprülü davetli olarak gittiği Anakara Lisesi bitirme imtihanlarında Amcamı görmüş ve çok takdir etmiş; mezun olur olmaz da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne talebe asistan olarak almıştır. 42 yaşına kadar bekar yaşayan Amcam1956 senesinde Nihal Atsız'ın tavassutu ile Sultan 2. Abdülhamit Han'ın torunu Satıa Sultan ile evlenmiştir. Onurlu ve mutlu fakat çocuksuz bir aile hayatı olmuştur.

İlim hayatında müstesna bir yere sahip olan Osman Turan Selçuklu Tarihi üzerine yaptığı araştırmalarla dünya çapında bir otorite olmuş ve eserleri birer temel kaynak haline gelmiştir. İngilizce, Farsça, Arapça, Fransızca ve Türkçe kaynak ya-

yını yapan Osman Turan 1941 yılında "12 Hayvanlı Türk Takvimi" adlı çalışması ile "Doktor" unvanı almıştır ve bu çalışma Türkiye'de tarih alanında yapılan ilk Doktora çalışması olarak tarih kayıtlarına geçmiştir. 1949 yılında Türk Tarih Kurumu'na asli üye seçilen Osman Turan ne yazık ki Yassıada'dan sonra aynı kurumdan çıkartılmıştır.

Onlarca cilt eseri ve binlerce makalesi bulunan Amcamın "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi" adlı şaheseri her zaman çok okunan ve aranan bir kitaptır. Bu eserin Hasırcılar Köşkü'nde ki tanıtım toplantısında rahmetli Nevzat Kösoğlu "bugüne kadar böyle bir eser ne yazıldı ne yazılabilir" demişti. Türk karşıtı Avrupalı bir düşünüre bu eser hakkında ki görüşü sorulduğunda "maalesef muhtevası gerçek bir eserdir" demişti. Bu eserde Osman Turan Türklerin tarihte medeniyet kürsüsünde var olan yerini ilmen herkese kabul ettirmiştir. Uzun yıllar Türk Ocakları Genel Başkanlığı yapmıştır. Ülkücü gençleri konuşmaları ve yazıları ile sokaktan çekerek şehit olmamaları için bu işi devlete bırakmalarını istemiştir.

Rahmetli Amcam fikir hayatında korkusuzca mücadele eder; görüşlerinden hiç taviz vermezdi. Bu yüzden sol görüşlü Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in hışmına uğramış; herkesin uzak durduğu milliyetçi Nihal Atsız'ı O, Dil Tarih Coğrafya Fakültesindeki odasında misafir etmiş ve herkes görsün diye odasının kapısını kapamamıştır; sırf bu yüzden de bakanlık emri ile açığa alınmıştır. Bir gün Amcama ileri derecedeki solcu politikaları nedeni ile "Amca İsmet İnönü komünist midir?" diye sorduğumda o bana "Hayır oğlum İsmet Paşa cinci hoca gibidir; O komünistleri, Ecevit'i kullanıyor. Bir gün gelecek cinlerinin cinci hocayı boğduğu gibi, solcular da Paşa'yı yıkacaktır." Nitekim öyle de oldu. Asırlık İsmet İnönü'yü Ecevit ekarte etmiş ve kısa süre sonra da Paşa ölmüştür. O mecbur kalmadıkça şahsiyet yapmazdı. Yine bir sohbette Ecevit'in solculuğu ile alakalı bir hatırasını yalnız biz ailesi ile paylaşmıştı. 1948'li senelerde ilmi çalışmaları sebebi ile Londra'da bulunduğu bir dönemde ev arkadaşı Aydın Yalçın kendisine "Osman yarın seninle bir konferansa gidelim" deyip o dönemlerin meşhur komünist bir zatının toplantısına götürmüş. Günün konusu Rusların Türkiye'den istediği Kars, Ardahan ve Boğazlar imiş. Konuşmacılar arasında "genç bir Türk olarak, Ecevit" de varmış. Söz Ecevit'e gelince, "Sovyetler Birliği sıcak denizlere inmek için bu yerleri istemekte haklıdır "demiş.

Osman Turan'ın siyasi hayatı da çok hareketli ve renkli geçmiştir. 1954 seçimlerinde kendisinden habersiz Adnan Menderes ve Fuat Köprülü emrivakileri ile hiç haberi yokken radyodan Demokrat Parti Trabzon listesinden adaylığı ilan edilmiştir. Trabzon halkının aşırı alaka ve sevgisi ile liste başı mebus seçilmiştir. Öyle ki CHP'nin ağır topları Hasan Saka, Faik Ahmet Barutçu ve Ahmet Şener gibi ünlülerin seçimi kaybetmelerini sağlamıştır. Ancak, parti ve mecliste görüşlerine ters her olaya karşı çıkardı. Kırşehir'in kazaya çevrilmesi, İsmet Paşa'nın yollarının kesilmesi ve suiistimal söylentilerine tavır koyuyordu. Matbuat her gün diğer parti içi muhaliflerle partiden ayrılacağını yazıyor. Buna rağmen o ayrılmıyor. Bir gün kendisine bu durumu soruyorum. "O hayır ayrılmayacağım; gemiyi terk ederek kayalıklara çarpmasını seyretmek bana yakışmaz" diyor ve mücadeleye devam ediyor.

Bu parti içi muhalefetle 1958 seçimlerine gelinirken, onun tekrar aday yapılma-

yacağı söyleniyor fakat Parti onu Celal Bayar'a rağmen tekrar aday yapıyor ve aynı alaka ile tekrar seçiliyor. Celal Bayar'a rağmen diyorum çünkü Amcam, Bayar'ın kızına doktora imtihanında mümeyyiz olarak değerlendirmesi neticesinde "ilmi kifayetsiz" notu vererek üniversiteye intisabına mani olmuştu. Ayrıca Amcamın Mason olmaması dolayısı ile Bayar ile yıldızları hiç barışmıyor. Amcam aynı minval üzere mebusluğuna devam ederken 27 Mayıs oluyor. Hasta yatağından alınıp Yassıada'ya götürülen Amcam orada koğuş arkadaşlarını konuşmalarıyla teskin ettiği için ada komutanı Albay Tarık Güryay tarafından odasına alınıyor ve "iddianameni okudum; hakkında şahsına yönelik bir suçlama yok, ilk çıkacaklardansın; onlara örnek olma, ben koğuşa gelince sen de ayağa kalk" diyor. Amcam kendisine "Benim ayağa kalkmamı nasıl beklersin? İlim olarak da siyasi olarak da yaş olarak da senden Büyüğüm; sen bana saygı göstermelisin" diyor. Yine bir gün Komutan koğuşa geldiğinde o ayağa kalkmıyor; tıraş olmaya devam ediyor. Komutan "neden ayağa kalkmıyorsun?" diye sorduğunda o da "ben sana kalkmayacağımı söylemiştim" deyip işine devam ediyor. Onun bu tavrına kızan komutan Amcama bir tokat atıyor. Amcam da ona 2 tokatla mukabele edince yer yerinden oynuyor; araya giren muhafızlar Amcamı alıyorlar ve komutanın emri üzerine hasta haline rağmen onu Bizans'tan kalma bataklık zindana tıkıyorlar.

> Onlarca cilt eseri ve binlerce makalesi bulunan Amcamın "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi" adlı şaheseri her zaman çok okunan ve aranan bir kitaptır. Bu eserin Hasırcılar Köşkü'ndeki tanıtım toplantısında rahmetli Nevzat Kösoğlu "bugüne kadar böyle bir eser ne yazıldı ne yazılabilir" demişti. Türk karşıtı Avrupalı bir düşünüre bu eser hakkında ki görüşü sorulduğunda "maalesef muhtevası gerçek bir eserdir" demişti.

İktidarda iken hükümeti ve partiyi sık sık eleştiren Amcam, mahkemeler boyunca partisini ve hükümeti korkusuzca savunuyor ve Menderes'i mahcup edecek kadar onlara sahip çıkıyor. Bu yüzden de hiç suçu olmadığı halde mahkemelerin hitamına kadar içeride tutulup sonra da BERAATLE çıkıyor. Tahliyeden sonra üniversitede ki kürsüsü dahil tüm iş kapıları yüzüne kapatılmış ve yoksulluğa mahkûm edilmiştir. Bir gün hiç unutmam ileri derecede Mason olduğunu bildiği yakın bir arkadaşı kendisini evine gelerek ziyaret etmiş ve "Osman bırak bu mücadeleleri de

huzura kavuş" dediğinde Amcam da "O zaman Osman Turan'dan geriye ne kalır?" dediğine ben de şahidim... Hatta bir gün bir heyet eve gelerek kendisini "Manevi Cihazlanma Cemiyeti" diye hiç bilmediği bir derneğe başkan seçtiklerini söyleyince bu kuruluşta kimler olduğunu sorup ileri derece solcu ve masonları görünce heyeti azarlayıp geri göndermişti. Ondan sonra Türkiye'de hiç duymadığım bu derneğin halen Amerika'da bu 2020'li yıllarda çok aktif olduğunu da gördüm.

Daha sonra, 1964'lü yıllarda umumi talep üzerine, Adalet Partisi Genel İdare Kuruluna Süleyman Demirel ile beraber seçilmiş; Genel Başkan Vekili olarak görev almış ve partinin "Hocası" olarak adlandırılmıştır. Amcam Demirel'in başkanlığında ki bu yönetime 1 yıl zor dayanmıştı. Süleyman Demirel için "ben tarihte onun kadar doğru sözden uzak, gayri milli bir başbakana rastlamadım" derdi. Bir gün kendine "Amca çok suiistimal oluyor" deyince bana "senin gördüklerin nedir; devleti Ankara'da talan ediyorlar sürü elden gidiyor sen alaca danayı arıyorsun" demişti.

Tekrar politikadan ayrılıp kitapları ve makaleleri ile baş başa kalan Amcam bu yoğun tempoya daha fazla dayanamayıp 17.01.1978 tarihinde ve 64 yaşında hayata veda etmiştir.

Amcamın Allah'ın rahmetine kavuştuğu 17.01.1978 günü karlı ve fırtınalı bir hava olmasına rağmen Fatih Camii büyük bir kalabalığa şahit olmuştu. Cenazesi İsmailağa Dergahından Şeyh Mahmut Efendi tarafından kıldırılmış ve Silivrikapı'da ki aile mezarlığına defnedilmiştir. Sultan Yengeme ve biz yeğenlerine cemaatten sıyrılıp taziyeye gelen rahmetli Necip Fazıl Kısakürek kendine has üslubu ile "böyle bir hadiseye ancak gülünür" deyip sonra devamını anlatmıştı: "Adamın biri hiç gülmezmiş, tek oğlunu kaybedince cenazesinde gülmeye başlamış. Onu tanıyanlar adamın şuurunu yitirdiğini zannedip üzgün bir halde seyrederken adam onlara dönüp "böyle bir hadiseye ancak gülünür demiş" Osman Turan'ın vefatı da aynen böyle bir hadisedir" demişti.

Bu meyanda şunu ifade etmeliyim ki; Amcamızın rahmetli olduğu günden beri hiç azalmayan hatta günbegün artan bir alaka ile anılıyor olması hem onun ruhunu şad ediyor hem de onu özlemle anan biz yakınlarını gururlandırıyor ve teselli ediyor. Hatırasını yaşatmak için Trabzon Teknik Üniversitesi'ne tam teşekküllü büyük bir "Osman Turan Kültür ve Kongre Merkezi" yapıp tüm serveti olan hayatını adadığı değerli kütüphanesini de bu merkezde ilmi çalışmalara bağışlayan biz yeğenleri Hasan, Fahri, Fuat, Niyazi ve Nihat Turan olarak Osman Turan'ın Ötüken Yayınevinde basılan eserlerinin telif haklarını da tümüyle Rahmetlinin adına talebelere burs ve hayır hasenat olarak değerlendirmekteyiz.

Bu vesile ile rahmetli Amcamın hatırasını yaşatan kadirbilir Büyük Türk Milletine, Türk Ocakları Genel Başkanı Sayın Mehmet Öz'e, Ötüken Yayınevi'nden Sayın Ahmet İyioldu'ya, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Başkanı büyük idealist Cezmi Bayram'a , Amcamızın hatırasını her vesile ile yaşatan Eskişehir ve Trabzon Türk Ocakları başta olmak üzere tüm Türk Ocakları Şube mensuplarına, Türk Tarih Kurumu'na, fedakar dost Profesör Ali Birinci'ye, vefatı üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen Rahmetliyi sık sık hatırlayıp gazetede ki köşesinde anan muhterem Taha Akyol'a, Amcamızın adına kitap yazıp büyük hizmetlerde bulunan Dr. Nasrullah

Uzman ile Osman Turan külliyatını hazırlayan Dr. Yunus Emre'ye Şahsım ve Ailem adına sonsuz saygı ve teşekkürlerimizi sunuyorum.

Bu meyanda biri Yassıada'yı, diğer ikisi de rahmetli Amcamızın ölümünü terennüm eden 3 değerli şiiri de bu yazıyı nihayetlendirme de anlamlı buluyorum.

OSMAN TURAN İÇİN Mücteba Uğur (İstanbul 1938)

Toprağın bağrına onu da basın
Hiç sual sormasın gelen kim diye
Şu fani âlemden ebediyete
Verebilir miydik başka hediye

Bir hak dostu daha yola çıkıyor
Mümkün mü gözyaşla borcun ödensin
Gönül ister tarih onu da ansın
Osman Turan Bey gitti hey! Desin

OSMAN TURAN İÇİN Nihal Atsız (24 Haziran 1954 yılında yazılmış)

Kimi sessiz yaşayıp öyle göçer
Kimi teşyi olunur kollarda
Biri vardır yaşamış fırtınalı
Kalacaktır tükenip yollarda

YASSIADA İÇİN Faruk Nafiz Çamlıbel (Yassı Ada 1960)

Bilmiyor gülmeyi sakinlerinin binde biri
Bir vatan derdi birikmiş, bir avuçluk karada
Kuşu hasret getirir, dalgası hüsran götürür
Mavi gözde bir elem katresidir Yassıada

Osman Turan

(Haziran 1914 - 17 Ocak 1978)

ERKAN GÖKSU

Osman Turan, siyaset fâsılasına rağmen, bütün hayatını okumaya ve yazmaya, yani sadece ilme vakfeden, bunun dışında başka hiçbir heyecanı ve hedefi olmayan, zekâsıyla öğrenme heyecanını birleştirebilen az sayıdaki dikkate değer tarihçilerin en başında yer almaktadır.

9 Ocak 1936…[1]

O sabah Ankara'nın merkezi ve en kalabalık yeri olan Ulus'ta olağanüstü bir hareketlilik yaşanıyordu. Ankara kışının elleri ve yüzleri buz kesen ayazına aldırmadan Ulus'a akan genç talebeler, heyecanlı, ama bir o kadar da kararlı adımlarla Evkaf Apartmanı'nın önüne doğru ilerliyor, yaklaştıkça artan kalabalığı görerek heyecanlı ve kararlı adımlarını sıklaştırıyorlardı.

Bir, iki, üç... derken Evkaf Apartmanı'nın önünde tam 195 genç toplandı. Hepsi, 23 Mayıs 1935 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan kanun tasarısının 22 Haziran 1935 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanmasından sonra resmen kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk dersi için gelmişlerdi[2]. Hepsi, felaketin coşkun bir nehir gibi Türkiye'nin üzerinde aktığı bir dönemde doğmuş, kan ve barut kokusuyla, yoksulluk ve sefaletle, dede, baba, amca, dayı ve ağabeylerinin şehitlik beratı, istiklal madalyasıyla büyümüşlerdi. Ve bugün, şehit babalarının kanlarıyla suladıkları memleket toprağında yeşeren yeni Türk Devleti'nin ilim ve irfan ordusunu kurmak, onların kılıçlarıyla ifa ettikleri hizmeti, kalemleriyle ihya etmek üzere buradaydılar.

Özel bir sınavla, özel olarak seçilen öğrencilerin en çok rağbet ettikleri alan Orta Çağ Kürsüsü'ydü. Zira bu kürsünün başında, bu göreve bizzat Atatürk tarafından getirilen büyük âlim Fuad

[1] Şerif Baştav'dan aktarmaya çalıştığım bir hatıradır.

[2] O yıllarda henüz fakülte binası olmadığı için Evkaf Apartmanı'nın bir bölümü derslik, bir bölümü de yatakhane olarak kullanılıyordu. Bu durum Fakülte binasının Alman mimar Bruno J.F. Taut tarafından inşa edildiği 1940 yılına kadar bu şekilde devam etti.

Bir Tarih Sarrafı: Osman Turan

MUSTAFA ALİCAN[1]

"Osman Turan, eğilip bükülmeyen, tertemiz şahsiyetiyle hiç şüphesiz eserlerinden daha büyük ve aziz bir kıymetimizdir. Eserlerinden önce kendisinin tanınması birinci vazifemiz olarak ortadadır."
Ali Birinci

Selçuklu tarihini modern tarihçiliğin esaslarına göre sistematik bir biçimde tertip ederek kronolojik bir hat üzerinden halen takip edilen bir olgular haritasına aktaran Osman Turan'ın tarihçiliği ile düşünce hayatı arasında güçlü bir irtibat vardır.

Tarih, zamanın bir yerinde öylece duran ve tarihçinin gidip kendisini alarak aktarmasını bekleyen kendinde bir hadiseler yığını değildir. Üzeri daha sonraki zamanların tozu, muhtelif devirlerin kültür ve yaşanmışlıkları ile örtülü bir olay ve olgular mezarlığıdır. Sözü edilen bu mezarlıkta medfûn bulunan cesetler (olay ve olgular), tarihî çağların aşındırıcı etkisine maruz kalarak parçalanmış, dağılmış, çürümüş ve tanınmaz hale gelmiştir. Ruhları uçup giden cesetlerden geri artık kendi başlarına bir bütün oluşturmaktan aciz olan kemik parçaları kalmıştır. Üstelik kemik parçaları tam da değildir. Bunların bir kısmı koşullara bağlı olarak ufalanıp dağılmış, bir kısmı üzerlerine yığılan yeni cesetlerin kemikleri ile kaynaşarak aidiyetlerini yitirmiş, başka bir kısmı ise bazen usul bilmez işgüzarlar, bazen de tarihe yeni bir yön verme iddiası ile hareket etmekle birlikte bir süre sonra aynı mezarlıkta yerlerini alan yıkıcı taifenin tahribi ile yerlerinden olmuş ve kaybolmuştur. Bu nazarla bakıldığında, tarih yazmanın hiç de öyle kaynaklardan hadiselere dâir malumatı derleyerek bir araya getirmek, kronolojik bir sıra ile tahkiye ederek "*tutarlı*" bir anlatıya dönüştürmek suretiyle gerçekleştirilebilecek bir faaliyet olmadığı anlaşılır. Bu türlü bir usûl ile (biçimsel özellikleri itibarıyla tarih imiş gibi bir görünüme sahip olsa bile) ancak hikâye ve roman teşekkül ettirilebilir. Dolayı-

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi.

Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi'nin Kökeni: Türklerin Tanrı-Âlem-İnsan Tasavvuru ve Cihana Kut Kuşağı Bağlamak

HASAN ATİK

Osman Turan'ın bu muhteşem eseri, bir teoriden ziyade Türk tarihinin içinden süzülüp gelen "fetih" ve "hareket"leri içerir. O, belirlediği mefkûre etrafında gittikçe zenginleşen kaynaklardan dolayı olsa gerek tarihî akisleri yoğun bir şekilde inşa etmiş, fakat bu mefkûrenin oluşmasındaki hareketleri tayin eden Tanrı, âlem ve varlık tasavvuruna yer vermemiştir.

"Üstte mavi gök, altta yağız yer ve ikisi arasında kişioğlu yaratılmış; kişioğulları üzerinde de ecdadım Bumin Kağan ve İstemi Kağan hüküm sürmüşlerdir." (Bilge Kağan)[1]
"Tanrı, Türk milleti yok olmasın diye babam Kağan ile anam Hatunu yükseltti." (Orhun Kitabeleri)[2]

Türk kağan ve sultanlarının ilahi irade ve hâkimiyetle müjdelendiklerini belirten, Tanrı'nın himayesine mazhar ve mümtaz bir millet olduklarına inanmalarını sağlayan inancın kök kaynağı nedir? Türklerin kendilerine ayrıcalık ve seçilmişlik algısı oluşturmadan mefkûrelerini insanlık idealine bağlamaları hangi tasavvur ve bütünlük içinde açıklanabilir? Türklerin Tanrı tarafından seçilmiş bir millet olduklarına inanmasını ve buna rağmen diğer insanlara karşı üstünlük iddia etmemelerini hangi sebepler etrafında okumalıyız?

Osman Turan'ın *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* adlı eseri, Türk tarihi boyunca Türk'ün inanma ve anlama modelinin devamlılığını ve bunun tarihteki rolünü gösterme gayreti gütmektedir. Eser, eski Türklerden Tanzimat dönemine kadar Türklerin tarihte gösterdiği aktif rolü teferruatıyla anlatmaktadır; fakat tarihte görülen bu akislerin kaynağı, psikolojisi ve tasavvuru hakkında çok sınırlı şeyler söylemektedir. Sözgelimi, cihan hâkimiyeti mefkûresini ve dünya nizamı davasını yaratan sebeplerin tarihi olaylar ve belgeler ışığında şu maddeler et-

[1] Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, 1979, s. 49.
[2] Osman Turan, *a.g.e.*, s. 204.

Bir Orta Çağ Türk-İslâm Tarihçisi: Prof. Dr. Osman Turan

YUNUS EMRE KALELİ[1]

"Milletlerin istikbâli için tarih yazmak, yapmak kadar mühimdir. Zira devrimizde tarih şuurunu taşıyan milletler, millî kudret ve medeniyet hamlelerinde bu hazineden faydalandıkça tarihin onlar için faydası vardır. Bu sebeple tarih yazılıp bir kültür ve şuur kaynağı olmadıkça toprak altında kalan kıymetli madenler gibi hiçbir mânâ ifade etmez. Nitekim çağımızda her ileri millet veya her medeni hamleye girişen memleket hummalı bir şekilde tarih tetkiklerine girişmiş ve onu çok yüksek bir seviyeye eriştirmişlerdir. Türk milleti tarihte ne kadar azametli bir mevkie sahip ise onun tetkikinde ve kültür hazinesi olarak kullanılmasında da o derece geri kaldığı bir hakikattir. Bu münasebetle millî tarihin siyasî, içtimaî, iktisadî, dinî, hukukî, kültürel, edebî ve sanat bölümleri üzerinde ciddi eser ve araştırmaların ya çok az veya hiç olmadığını belirtmekte hiçbir tereddüt bulunmadığını ifade edebiliriz."[1]

Osman Turan'ı, çağdaşı tarihçi ve ilim adamlarından farklı kılan bir haslet de Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasî ve manevî buhranlara, Türk maarifinin ve üniversitelerin geri kalmasına, Türk iç ve dış siyasetinin yetersizliğine sessiz kalmamasıdır.

Türk bilim tarihinin tekâmülünde önemli bir mevki kazanmış olan tarihçi, mütefekkir ve büyük mefkûreci Prof. Dr. Osman Turan'ı, vefatının 43. sene-i devriyesi münasebetiyle tertip edilen bu makaleler mecmûasında bir kez daha hayırla, rahmetle ve minnetle yâd edip böyle kadirşinas bir düşünceyi hareketete geçiren *Millî Mecmûa* emektarlarına şükranlarımı evvelen bildirmek isterim.

Tarih araştırmalarının son dört yılını Prof. Dr. Osman Turan'ın hayatı ve ilmî çalışmaları ile muhterem eşi Sâtıa Hanım Sultan'ın hayatı ve hatıraları[2]

* Araştırmacı-yazar, yunusseemrekaleli@gmail.com.

[1] Prof. Dr. Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizamının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları,* Turan Neşriyat Yurdu, C. I, İstanbul 1969, s. 9.

[2] Yunus Emre Kaleli, *Sultan II. Abdülhamid'in Torunu Sâtıa Hanım Sultanın Hatıralarında Eski İstanbul ve Sosyal Hayat*, DBY Yayınları, İstan-

Türk Siyasetinde Sıra Dışı Bir Portre: Prof. Dr. Osman Turan*

NASRULLAH UZMAN**

Osman Turan, ilk kez milletvekili seçildiği 14 Mayıs 1954 tarihinden, milletvekilliğinin son bulduğu 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar TBMM'de Demokrat Parti milletvekili olarak hizmet etti. Bu süre boyunca popülizmden ve polemiklerden uzak durdu. Şahsiyetinin ve karakterinin gerektirdiği gibi davrandı.

Kamuoyunda daha çok tarihçi ve mütefekkir kimliğiyle tanınan Prof. Dr. Osman Turan, aynı zamanda bir siyaset adamıdır. Hatta siyaset alanında da ilim ve fikir hayatında olduğu kadar iddialıdır. Yazdığı devasa eserlerle kısa sürede akademik camiada tanınan Osman Turan, dönemin gazete ve dergilerinde kaleme aldığı fikrî ve siyasî yazılarıyla da toplumun diğer kesimlerinin dikkatini çekti. Yaşadığı olumsuzluklara rağmen inandığı fikirleri, akademik birikimi ve tecrübesi ile harmanlayarak milletine sunmaya devam etmesi tanınırlığını ve saygınlığını artırdı. Haliyle siyasi çevrelerin de dikkatini çekti. Kendi ifadesiyle, 1954 senesinde üniversitede mesaisinin en verimli bir zamanında kaderin sevkine tabiî olarak[1] Demokrat Parti listesinden Trabzon milletvekili seçildi. Böylece aktif siyasete atıldı.

Esasen Osman Turan 1954'e kadar aktif siyasete atılmadıysa da gündemi yakından takip eden ve Türkiye'nin meselelerini sahiplenen birisi olarak siyasetin içindeydi. Turancılık Davası mahkemesi için Ankara'ya gelen Hüseyin Nihal Atsız'ı DTCF'deki odasında misafir ettiği için açığa alınması ve üniversitedeki komünizm faaliyetlerine karşı yürüttüğü fikri mücadele sebebiyle ceza alması gibi olaylar da onun siyasete olan ilgisini azaltmadı. Aksine devletine ve milletine tüm varlığıyla hizmet etmesi için onu kamçıladı. Osman Turan, "*halk psikolojisini tanıma sanatı*[2]" olarak tanımladığı siyaseti amaç olarak değil, milletine hizmet etmek için bir araç olarak gördü ve 1954'te milletvekili

* Bu çalışma hazırlanırken "İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan" isimli kitaptan istifade edilmiştir. Bkz. Nasrullah Uzman, İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.com.

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: nasrullah.uzman@hbv.edu.tr.

[1] Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Anayasa'yı İhlal Davası (Esas No 1960/1), C. 3, TBMM Kütüphanesi, Yer No: 85004501, s. 1860.

[2] BCA, 10.9/73.216.1, s. 136.

Prof. Dr. Osman Turan'ın Vefatından Önce Yazmayı Düşündüğü Eserler

İBRAHİM GÜNEŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi.

Prof. Dr. Osman Turan, sadece tarihçilikle ilgilenmez, günün siyasi olayları hakkında da fikir yürütür, bu fikirlerini de farklı mercilerde ya dillendirir ya da yazıya dökerdi. Bu sayede öldüğü vakit gerisinde tarihçilik alanı dışında kalabalık bir yekûnu bulan farklı konularda fikir yazıları da bırakmıştır.

Bir âlimin ölümü, bir âlemin ölümüdür denilir. Hakikatte de Prof. Dr. Osman Turan, 17 Ocak 1978 tarihinde çalışma masası üzerinde beyin kanamasından vefat ettiği zaman, Türkiye sadece bir akademisyeni kaybetmemiş, aynı zamanda mütebahhir bir âlimini, büyük bir mütefekkirini de kaybetmiştir. Genç yaşından beri gayreti, çalışkanlığı ve ilme olan tutkusu sayesinde, 1935 yılında Atatürk'ün emriyle Türk tarihi araştırmak amacıyla kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki hocaların dikkat ve takdirini kazanmış, özellikle de Orta Çağ kürsüsünün başındaki Ord. Prof. Mehmed Fuad Köprülü'nün büyük ilgisine mazhar olmuştur. Bu sayede olacak ki, Osman Turan 1240 yılında fakültenin Orta Çağ kürsüsünden mezun olduğu zaman aynı kürsüye asistan olarak tayin edilmiş ve alanında araştırma yapmak üzere İngiltere'de mevcut el yazmaları ile ilgili bilgi toplamıştır. Ord. Prof. Mehmed Fuad Köprülü'den aldığı ilmi metoda, şahsi gayretiyle geniş bir kaynak bilgisini ekleyerek özellikle Selçuklular hususunda alanının en büyük otoritesi haline gelmiştir[1]. Osman Turan, 1941 yılında yazdığı *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*[2] adındaki tezi ile Türkiye'nin Tarih alanındaki ilk "Doktor" payesini almıştır.

Prof. Dr. Osman Turan, sadece tarihçilikle ilgilenmez, günün siyasi olayları hakkında da fikir yürütür, bu fikirlerini de farklı mercilerde ya dillendirir ya da

[1] Onun hayatı hakkında yazılmış yazıların önemli bir kısmı için bkz: *Osman Turan*, Haz. Ali Birinci, Ankara 2003, Alternatif Yayınları.

[2] Söz konusu tez daha sonra defalarca basılmışsa da en son baskısı için bkz: Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul 2004, Ötüken Neşriyat.

Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet

KEMAL RAMAZAN HAYKIRAN

Osman Turan'ın yayınlarını ilmî ve fikrî olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu çalışmalar birbirinden tamamen farklı özellikler taşımakla birlikte birbirini destekler ve tamamlar niteliktedir.

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir" Cenab-ı Allah Maide Suresi 54. Ayetinde böyle buyurmaktadır. En doğrusunu Allah bilir lakin Türklerin İslamiyet'i katî bir süretle kabul ettiği tarihten günümüze kadar pek çok alim ve düşünür bu ayet ile Türklerin işaret edildiğine inanmaktadır. Geçen bin yıllık zamana bakıldığında ise bu inancı güçlendiren bir tarih ile karşılaşılmaktadır. Türklerin İslam'ı kabulü, sadece inancı değişen kendilerinin değil bütün Müslümanların hatta bütün eski dünyanın kaderini derinden etkileyen bir hadise oldu. Medine'den başlayarak halka halka tüm çevresine yayılan Müslümanların siyasi gücü her Müslüman unsuru kendi yönetimi altına alırken Müslüman olan Türklere yönetim yetkisini devretmişti. Tuğrul Bey'in Abbasi halifesinin tüm siyasi yetkilerini devralması İslam tarihi açısından oldukça önemli bir hadiseydi. XI. yüzyılda kesif bir biçimde İslamlaşma sürecini tamamlayan Türkler, gerek İslamiyet'in kadim coğrafyasına çeki düzen verilmesi gerekse İslam kültürünü yeni coğrafyalara taşınması noktasında çok büyük bir çığır aşmışlardı. Bu sürecin kuşkusuz en önemli siyasi unsuru Selçuklulardı. Türklerin büyük imparatorlukları arasında yer alan Selçukluların temellerinin, Horasan gibi kadim bir geleneği olan İslamiyet'in iyice kök

Tarihin Andığı Tarihçi*: Osman Turan

DOÇ. DR. BAŞAK BURCU EKE**

Osman Turan Hoca'nın örnek alınması gereken en önemli özelliklerinden biri şartlar ne kadar istediği gibi gitmese de eserlerini kaleme almayı bırakmaması ve çalışmalarının uluslararası nitelikte olmasına özen göstermesidir. Keyfi şekilde akademiye dönüşüne engel olunuşu ve Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılışı elbette hazmedilmesi zor durumlardır.

"Korkmadık, savaştık!" Tonyukuk tüm bilgeliği ile sadece askeri seferleri kastederek bu sözü söylememiştir. Hayatın bir mücadele olduğunu ve kaybetme korkusu ile yüzleşerek o korkunun enerjisini dönüştürebilenlerin ancak başarıya ulaşabileceğini anlatmaktadır. Osman Turan Hoca da Bayburt'taki çocukluk yıllarından Trabzon'dan Ankara'ya uzanan eğitimine, akademiden siyasete, tüm yaşamı boyunca Bilge Tonyukuk'un dediği gibi yapmıştır. Sızıldanarak bir köşede bekleyenlerden olmak yerine, kimi zaman mağlup olacağını bilse de dönemindeki az sayıdaki ruhdaşı ile birlikte "Korkmadık, savaştık!" demeyi seçmiştir.

Osman Turan Hoca ile şahsen tanışmam yaşım itibariyle mümkün değil. Ama Osman Turan Hoca'nın siyasetçi kimliğini, Dülkadiroğlu kökenli bir Maraşlı olarak üç dönem Kayseri senatörlüğü yapmış dedem Hüsnü Dikeçligil'den; akademisyen kimliğini ise değerli hocamlarım Haluk ve Beyhan Karamağaralı'nın anılarından takip edebilme şansına sahibim. Dede Korkut hikayeleri ile Hz. Ali'nin Cenknameleri harmanında, zorluklar mı hep onları bulmuş, onlar mı hep zora talip olmuşlar ayırd edebilmek oldukça zor. Haluk hocam bir gün şöyle demişti: "Bir arslanı duvara kadar sıkıştırırsan ona ileri atılmaktan başka çare bırakmazsın." Asistanlık zamanında kendisine neden bu kadar direndiği doğadan örnek alması gerektiği, bir taşı iterek büyüyen bitkinin var olmadığı söylenmiş ve Haluk Hoca da "Ben nebat değilim efendim" diye karşılık vermiştir. Osman Turan Hoca'nın da aynı fikir ve ruhla mücadele ettiği bilinen bir gerçektir. Benzer şekilde Hasan Ali Yücel kendisine "Sen öyle bir şeysin ki

* Sayın Mücteba Uğur'un Osman Turan vefatına dair yazdığı şiirindeki "Gönül ister tarih onu da ansın; 'Osman Turan Bey gitti hey!' desin" dizesinden ilham alınmıştır. Bkz. Nurdan Demirci, *Prof.Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s.68.

** Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Kuşadası-Aydın. bburcueke@gmail.com.

Prof. Dr. Osman Turan Bibliyografyası

YUNUS EMRE KALELİ*

Osman Turan'ın ilmî çalışmaları; gazete, dergi ve mecmualardan teşekkül eden kitaplarla vefatından sonra yapılan çalışmalardan 25 adet kitap; Prof. Dr. Osman Turan Hakkında Yapılan İlmî Çalışmalar başlığı altında ise Osman Turan'ın hayatı, eserleri ve ilmî çalışmalarını konu edinen 12 adet çalışma tespit edilmiştir.

Türk tarihçileri arasında ayrı bir yeri ve önemi olan Prof. Dr. Osman Turan hakkında son yıllarda ciddi çalışmalar yapılmakla beraber, kaleme aldığı eserlerin ve makalelerin kapsamlı bir tasnifi yapılmamıştır. Osman Turan'ın gazete, dergi, mecmua yazıları, ilmî eserleri ve ansiklopedi maddeleri hakkında ilk bibliyografya denemesi 2005 yılında Nevzat Topal Bey tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 20 kitap ve 84 adet makale tespit edilmiştir. (Topal, 2005)

Bu çalışmadan sonra Osman Turan'ın hayatı ve eserleri hakkında en kapsamlı çalışma tarafımızca yapılmış olup dört cilt olarak tasnif edilmiştir. Külliyatın birinci cildi 2020 yılı ocak ayında *MAKALELER I, Türk Tarihi Araştırmaları, Âbide Şahsiyetler* ve *İlmî Münakaşalar* başlığı altında Ötüken Neşriyat tarafından neşredilmiştir. Külliyatın diğer ciltleri de peyderpey neşredilecektir.

Prof. Dr. Osman Turan Bibliyografyası başlıklı bu çalışmada yer alan dergi, gazete, mecmua ve ansiklopedi isimleri; bunların incelenen yıl aralıkları ve incelenen çalışmalarda tespit edilen makalelerin adetleri şu şekildedir:

Ülkü Mecmuası (1938-1941, 2 yazı), *Kopuz* (1939-1940, 1 yazı), *Türkiyat Mecmuası* (1939-1972, 1 yazı), *Türklük Mecmuası* (1939-1940, 2 yazı), *Belleten* (1939- 1978, 10 yazı), *Bozkurt I* (1939-1942, 2 yazı), *Millet Mecmuası* (1942-1944, 2 yazı), *Türk Yurdu* (1942-1970, 17 yazı), *Gök Börü* (1942-1943, 1 yazı). *Türk Hukuk Tarihî Dergisi* (1944, 1 yazı), *İslâm Ansiklopedisi* (1944-1965, 17 yazı), *Ankara DTCF Dergisi* (1943-1978, 3 yazı), *Revue des Etudes İslamîques* (1948, 1 yazı), *Zafer Demokrasinindir* (1950-1978, 9 yazı), *Sönmez* (1964-1972, 11

* Araştırmacı-yazar, yunusseemrekaleli@gmail.com

Tarihçi ve Tarih İlişkileri Çerçevesinde Osman Turan'ın Tarih Anlayışı*

AYHAN BIÇAK**

Osman Turan, olumsuz resmin dışında kalan tarihçilerden biridir. Osman Turan'a göre, milletlerin geleceği için, tarih yazmak, yapmak kadar mühimdir. Bunun sebebi olarak da, ilerlemiş milletlerin gelişimleriyle tarih bilinçleri arasında paralelliği göstermiştir.

A-GİRİŞ

1- Tarihçi ve Bilwinç

Bir araştırmacının konusuyla ilişkisinin hangi seviyede olduğunu anlamak için, ortaya çıkan ürüne bakmak gerekir; çünkü ürünün kalitesi, araştırmacının bilinç seviyesini de ortaya koyar. Tarih Bilinci iki açıdan ele alınabilir: İlki, genel olarak tarih bilinci. İkincisi, tarih çalışmalarında yani *tarihçi*de ortaya çıkan tarih bilinci.[1] Bu çalışmada, tarihçide ortaya çıkan tarih bilincinin özelliklerinden hareketle Osman Turan'ın tarihçiliği üzerinde durulacaktır.

Tarih bilincinin ikiye ayrılması, bilincin temel kavramlarından biri olan *sorumluluk*tan hareketle yapılabilmektedir. Sorumluluk üç aşamalıdır: İlki, bireyin kendini yetiştirmesi anlamında kendine; ikincisi, mesleğini en iyi şekilde icra etme anlamında topluma; üçüncüsü, insanlığın sorunlarıyla yakından ilgilenme ve sorunlara çözüm arama, ya da iyi çözümleri destekleme anlamında bütün dünyaya karşı sorumludur. Bunların yerine getirilmesi, bireyde bilincin üst aşamalara ulaştığının göstergeleridir. Tarihçinin bilinci hem kendini yetiştirmesi hem de topluma karşı görevini yerine getirirken ortaya çıkmaktadır. Söz konusu görevleri yerine getirmesine bağlı olarak bilinç seviyesi de ortaya çıkar.

Felsefeyi başlatan ilkelerden biri olan "*kendini bil*" sözü, tarih bilincini belirleyen diğer bir unsurdur. Kendini bil, ahlakî temelde bireyin davranışlarını kontrol etmek amacına yöneliktir.

* Bu makale *Ölümünün 20. Yılı Münâsebetiyle Prof. Dr. Osman Turan'ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri İlmî Toplantısı* adlı sempozyumda 1998'de tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[1] Bıçak, Ayhan; "Tarih Bilinci", *Felsefe Dünyası Dergisi* (Bahar, Ankara. 1996) s. 46-48; kezâ, "Tarih Biliminde Tarih Bilincinin Yeri", *Toplumsal Tarih Dergisi.* (Ağustos 1996, İstanbul), s.54-57.

Osman Turan'ın Tarih Metodolojisi*

MEHMET ÖZ**

Osman Turan'ın tarihçiliğinin temel varsayımlarından birisi de, hocası Fuad Köprülü'nün Türk tarihini bir devamlılık içinde ele almak gerektiği düşüncesidir.

Bugün burada ölümünün 20. yıldönümünü anmakta olduğumuz merhum Osman Turan'ın aziz hatırasını rahmet ve saygıyla yâd ederek sözlerime başlamak istiyorum. Bir tarihçinin eserlerinde kullandığı metodolojiyi anlayabilmek için, hiç şüphesiz, o tarihçinin kimliği, yetiştiği ortam ve dönem, etkilendiği bilgin ve ekoller hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Osman Turan'ın hayat hikâyesi daha önce anlatıldığı için biz bu mesele üzerinde duracak değiliz; ancak onun tarih anlayışı ve metodolojisinin biçimlenmesinde, başta hocası ve akademik Türk tarihçiliğinin kurucu babası merhum M. Fuad Köprülü'nün tesiri olmak üzere, yetiştiği dönemde Türk toplumunun karşı karşıya bulunduğu problemlerin ve kendi fikirlerinin akislerinin rol oynadığını söylemeliyiz.

Bir tarihçinin metodolojisini ele almak, öncelikle, bu toplantının çerçevesini ve bu oturumun da konusunu teşkil eden '*tarih ve tarihçi*' ilişkisinin vuzuha kavuşturulmasını gerektirir. Bu husus, geçmişin olguları, bu olguların tarihçi tarafından niçin ve nasıl ele alınarak tarihin olguları haline getirildiği, tarihçinin objektifliği ve tarafsızlığı gibi bir dizi meseleyi gündeme getirir. Günümüz tarihçiliği artık Ranke'nin meşhur deyişiyle tarihçinin geçmişte meydana gelenleri '*yalnızca gerçekte olduğu gibi gösterme*'sinin mümkün olmadığının farkındadır. Çağımızın önde gelen İngiliz tarihçilerinden E. H. Carr, 19. yüzyılda pozitivizmin ve ampirisizmin etkisiyle meydana gelen bir olgu fetişizmi ve buna bağlı olarak da bir belge fetişizminden söz eder.[1] Tari-

* Bu makale *Ölümünün 20. Yılı Münâsebetiyle Prof. Dr. Osman Turan'ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri İlmî Toplantısı* adlı sempozyumda 1998'de tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[1] E. H. Carr, *What is History*, Penguin Books,

Osman Turan'ın Kültür ve Medeniyet Anlayışı ve İslâm Medeniyetini İhya Davası*

YILMAZ ÖZAKPINAR**

Osman Turan, İslâmiyetin en mükemmel hayat nizamı olduğunu açıklıkla ifade diyor. Onun bu kanaati, yalnız imanının gereği bir inanç niteliği taşımaz. Turan, insanlığın ruhî ve içtimaî macerasını belgeler ışığında anlamaya çalışmış bir bilim adamı olarak yaptığı tahlil ve yorumlarda, bu kanaatin dayandığı noktayı gösterir.

Hayvan davranışlarıyla ilgilenen zoologların araştırmaları, topluluk halinde yaşayan bazı türlerde, fertler arasında belirli kurallara göre ortaya çıkan ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bu nitelikteki hayvan toplulukları, fertlerin belli bir mekânda bir arada bulunmasından ibaret toplaşmalar değildir. Düzenli ve istikrarlı ilişkiler gösteren bu çeşit hayvan topluluklarının içtimaî yapısı vardır. Öyle ise, bilimsel inceleme açısından, bir "hayvan sosyolojisi"nden söz edilebilir. Böyle olmakla birlikte, insandan başka hiçbir canlı türünde "tarih"ten söz etmek mümkün değildir. Sadece insan toplumlarının tarihi vardır. İnsan toplumlarında tarih biliminin konusu olan olaylara imkân veren ve hayvanlarda bulunmayan biyolojik nitelik nedir?

Hayvanlarda içgüdüsel davranışların oranı insan göre daha fazla olmakla birlikte, hayvanlar da öğrenir ve düşünür. Fakat hayvanların öğrenmesi ve düşünmesi, somut algı planındaki işaretlere bağlıdır. Buna karşılık, insanda sembolik temsil yetisi vardır. Algı planı ortadan kaybolduktan sonra da insan, algı içeriklerini soyut planda zihnen temsil edebilir. Algı içeriklerinin zihindeki sembolleriyle, o sembollerin temsil ettiği fiziksel uyaranlardan bağımsız olarak işlemler yapabilen insan, böylece soyut biçimde düşünebilir.

Zihindeki semboller arasında istediği gibi ilişkiler kurarak, algı planında karşılığı olmayan yeni sonuçlara ulaşan insan, o ilişkileri ve sonuçları sembollerle zihninde temsil eder. Soyut düşünce planında ulaştığı yeni sembolleri de düşünme sürecinde kullanır. Böylece insan, sadece dış dünyayı değil, kendi düşüncelerini de düşünebilir.

* Bu makale *Ölümünün 20. Yılı Münâsebetiyle Prof. Dr. Osman Turan'ın Eserinde Tarih ve Tarihçi İlişkileri İlmî Toplantısı* adlı sempozyumda 1998'de tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.